



Luchtfoto van het oude centrum van Jena.



Milieu-minister van Thüringen, Anja Siegesmund (Groenen), plant een boom met scholieren.

REPORTAGE OOST-DUITSE DEELSTAAT THÜRINGEN

‘Waarom ga jij naar Dunkeldeutschland?’

Het levendige Jena vecht tegen stereotypes die bestaan over het ‘arme’ en ‘intolerante’ Oost-Duitsland. De bloeiende economie trekt veel arbeidsmigranten. Maar nog niet iedereen voelt zich welkom.

Door onze correspondent
Juurd Eijssvoegel
JENA

Natuurlijk groeit er mos op de muren van de eet- en ontspanningszaal voor het personeel. Signaalgroen, CO₂-absorberend mos. En er hangen doorzichtige bollen aan het plafond, als schommels waar je comfortabel in kan zitten. Net als in de kleurige zitzakken, of in de ballenbak naast de vergaderzaal.

Het interieur van dit kantoor moet duidelijk een boodschap overbrengen: vergeet dat je in het oosten van Duitsland bent, waar zoveel wordt geklaagd over wat er allemaal is misgegaan sinds de val van de Muur in 1989. Waar de inkomens

nog altijd lager zijn dan in het Westen, waar de bevolking is geslonken en vergrijsd, waar het vertrouwen in de overheid en de toekomst is verdampt.

Ook al zit dit kantoor gewoon boven een winkelcentrum in Jena, de ballenbak, het mos en de blankhouten espressobar zeggen: wij horen bij de snel groeiende digitale economie, wij doen mee met de grote wereld.

De ballenbak en de blankhouten espressobar zeggen: wij doen mee met de grote wereld

„Ik vind het beledigend dat media en politiek het onderscheid tussen Oost- en West-Duitsland maar blijven benadrukken”, zegt Christian Otto Grötsch (39), oprichter en directeur van de firma dotSource. Zijn bedrijf bestaat 13 jaar, heeft inmiddels 250 werknemers in dienst en adviseert klanten over alle aspecten van digitale handel (e-commerce).

„Natuurlijk zijn er in de voormalige DDR economisch achtergebleven gebie-

den”, zegt Grötsch. „Maar die heb je in het Ruhrgebied ook.” Ook de stigmatisering dat het oosten van Duitsland extreemrechts is, bevalt hem niet. „Ja, er zijn in deelstaat Thüringen veel rechts-radicalen. Maar dat is een internationaal probleem, je ziet ze zelfs in Nieuw-Zeeland en Zweden.”

Grötsch moet soms opboksen tegen stereotyperingen. „Mensen uit West-Duitsland die bij ons komen werken krijgen in hun vriendenkring soms te horen: Waarom ga jij naar *Dunkeldeutschland*, het donkere Duitsland? Maar Jena is een open, tolerante stad met een jonge bevolking en een levendige cultuur.”

Vanwege de bloeiende economie wordt Jena wel het ‘München van het oosten’ genoemd. De werkloosheid is met 5 procent 1,5 procentpunt lager dan in de rest van het oosten. „Een superster in Oost-Duitsland”, volgens Oliver Holtemöller, hoogleraar economie in Halle. „Maar ook in de rest van Oost-Duitsland gaat het niet slecht, ook al wordt dat vaak beweerd. De afgelopen dertig jaar is veel vooruitgang geboekt, bijvoorbeeld op het gebied van levensomstandigheden, besteedbaar inkomen en gezondheidszorg. Maar Jena springt er uit.”

Ontmantelde fabrieken

Het had in Jena ook heel anders kunnen lopen. Sinds de 19de eeuw is de universiteitsstad dankzij lenzenmaker Carl Zeiss een belangrijk centrum van de optische industrie. Maar na de Tweede Wereldoorlog brachten de Amerikanen een deel van deze optische kennis en specialisten over naar Baden-Württemberg in West-Duitsland. Vervolgens ontmantelde het Rode Leger complete fabrieken om ze, bij wijze

van herstelbetaling, naar de Sovjet-Unie te transporteren.

In de DDR werd de firma Carl Zeiss als staatsbedrijf opnieuw opgericht, om al snel het grootste conglomeraat van het land te worden. Na de ondergang van de DDR bleek een drastische sanering van de trots van Jena onvermijdelijk.

Sterk afgeslankt ging het bedrijf verder als Jenoptik. Duizenden werknemers kwamen op straat te staan, met de aanmoediging (en daadwerkelijke steun) van het voormalige moederbedrijf om voor zichzelf te beginnen. Dat leidde tot een veelheid aan kleine innovatieve bedrijfjes - en een wederopleving van Jena als technologisch centrum.

Buitenlanders aarzelen

Terwijl in andere delen van Oost-Duitsland nog altijd huiver, of zelfs afkeer bestaat tegen immigratie, kan Jena niet meer zonder hulp van buiten, zegt burgemeester Thomas Nitzsche. „In Thüringen kunnen we niet genoeg goed opgeleide mensen vinden, en ook niet meer in de rest van Duitsland. We moeten in het buitenland mensen werven, om te beginnen in Oost- en Zuid-Oost Europa.”

Nitzsche beseft dat buitenlanders soms aarzelen om naar Oost-Duitsland te verhuizen, zeker als ze een donkere huidskleur hebben. „Mensen hebben vaak beelden gezien van extreemrechtse groepen en zijn daarom beducht om hierheen te komen.” Als Nitzsche met buitenlandse ambassadeurs spreekt, komt altijd de vraag of mensen met een migratie-achtergrond wel veilig zijn. „Maar dat zijn ze in Jena echt”, zegt de burgemeester.

Verena Bytyqi, een jonge arts uit Kosovo die gespecialiseerd is in moleculaire ge-

Deelstaatverkiezingen in Thüringen

In de Oost-Duitse deelstaat Thüringen, waar zondag een nieuw parlement wordt gekozen, stemt naar verwachting de helft van de kiezers uiterst links of uiterst rechts. De grootste partij in de peilingen (met 29 procent) is Die Linke, waarin de erfopvolger van de communistische partij die ooit de DDR regeerde, is opgegaan.

Als enige deelstaat in Duitsland heeft Thüringen een minister-president van Die Linke, de populaire en pragmatische Bodo Ramelow. Zijn partij regeert in een ‘rood-rood-groene coalitie’, met de sociaal-democratische SPD en de Groenen.

De rechts-nationale AfD wordt in Thüringen geleid door de omstrede aanvoerder van de rechter-vleugel van de partij, Björn Höcke. In Saksen en Brandenburg haalde de AfD vorige maand respectievelijk 27,5 en 23,5 procent. Ook in Thüringen stevent de partij op een dergelijk resultaat af. De derde partij is de christendemocratische CDU.

Voor de SPD dreigt een groot verlies. Naar verwachting komen ze niet boven de 10 procent uit. Daardoor dreigt de huidige regeringscombinatie haar meerderheid te verliezen. Omdat CDU met noch AfD, noch Die Linke wil regeren, kan de vorming van een nieuwe coalitie moeilijk worden.

neeskunde, voelt zich welkom in Jena en zou hier graag werk vinden, vertelt ze in de mensa van haar universiteit.

Een Iraanse vakgenoot die tegenover haar zit, heeft andere ervaringen. Haar naam wil ze niet noemen - in eigen land heeft ze geleerd om op te passen met uitspraken in het openbaar.

„Mensen staren me hier aan, zelfs op de universiteit, alsof ik er niet bij hoor. In Berlijn of Hamburg heb ik dat gevoel nooit, in Oost-Duitsland wel. Als mijn telefoon gaat ben ik bang voor afkeurende blikken als ik in het Perzisch opneem. Mijn promotie maak ik hier af, maar ik ben blij als ik naar een andere stad kan.”

Een andere groep migranten huist sinds vorig jaar in de schouwburg van Jena: het Nederlandse theatercollectief Wunderbaum. Behalve in Rotterdam voert de groep ook in Jena stukken op. Vaak gaan ze over Thüringen en de buitenwereld, zoals het stuk *Deutschkurs*, over het leren van een vreemde taal.

„Dat stuk was gebaseerd op onze ervaringen met het Duits”, vertelt decorbouwer Maarten van Otterdijk. „Tegelijk ging het over hoe moeilijk het voor een Syrische vluchteling is om de taal te leren”.

Met zijn jonge, hoog opgeleide bevolking is Jena een soort progressief eiland in Thüringen, erkennen de theatermakers. Soms weten ook mensen van buiten de stad de weg naar het theater te vinden, vertelt actrice Pina Bergemann. „Ons stuk over *Freikörperkultur*, het nudisme dat in de DDR heel normaal was, sprak een breed publiek aan. Er kwamen veel oudere mensen die het jammer vonden dat naaktheid tegenwoordig met schaamte is verbonden. Zo hadden we een brug geslagen van Jena naar de rest van Thüringen.”

FOTO PICTURE-ALLIANCE

FOTO BODO SCHACKWIP/PICTURE ALLIANCE

"Warum gehst du nach Dunkeldeutschland?"

Das lebhafteste Jena kämpft gegen Klischees, die über das "arme" und "intolerante" Ostdeutschland existieren. Die boomende Wirtschaft zieht viele Arbeitsmigranten an. Aber nicht jeder fühlt sich willkommen.

Natürlich wächst das Moos an den Wänden des Speise- und Ruheraums für das Personal. Signalgrünes, CO2-absorbierendes Moos. Und an der Decke hängen transparente Kugeln, wie Schaukeln, in denen man bequem sitzen kann. Genau wie in den bunten Sitzsäcken oder in der Moosgrube neben dem Tagungsraum.

Das Innere der Büroflächen vermittelt eine klare Botschaft: Vergessen Sie, dass Sie sich in Ostdeutschland befinden, wo so viel über die seit dem Mauerfall 1989 aufgetretenen Probleme geklagt wird, wo die Bevölkerung geschrumpft und ausgegraut ist, wo sich das Vertrauen in die Regierung und die Zukunft aufgelöst hat.

Auch wenn sich dieses Büro direkt über einem Einkaufszentrum in Jena befindet, sagen die Espresso-Bar mit Hängesesseln, Moos und weißem Holz: Wir gehören zur schnell wachsenden digitalen Wirtschaft, wir beteiligen uns an der großen Welt.

"Ich finde es beleidigend, dass Medien und Politik weiterhin den Unterschied zwischen Ost- und Westdeutschland betonen", sagt Christian Otto Grötsch (39), Gründer und Geschäftsführer des Unternehmens dotSource. Sein Unternehmen besteht seit 13 Jahren, beschäftigt mittlerweile 250 Mitarbeiter und berät Kunden in allen Aspekten des digitalen Handels (E-Commerce).

"Natürlich gibt es in der ehemaligen DDR wirtschaftlich benachteiligte Gebiete", sagt Grötsch. „Aber solche gibt es eben auch im Ruhrgebiet.“ Er mag auch nicht das Stigma, dass der Osten Deutschlands die äußerste Rechte ist. "Ja, im Land Thüringen gibt es viele Rechtsradikale. Aber das ist ein internationales Problem, auch in Neuseeland oder Schweden gibt es sie."

Die Moosgrube und die Espresso-Bar aus weißem Holz sagen: Wir nehmen an der großen Welt teil

Grötsch muss sich manchmal mit Stereotypen messen. "Menschen aus Westdeutschland, die mit uns arbeiten, werden manchmal in ihrem Freundeskreis gefragt: ‚Warum gehst du nach Dunkeldeutschland?‘ Aber Jena ist eine offene, tolerante Stadt mit einer jungen Bevölkerung und einer lebendigen Kultur."

Aufgrund der boomenden Wirtschaft wird Jena manchmal als "München des Ostens" bezeichnet. Die Arbeitslosigkeit ist mit 5 Prozent ist um 1,5 Prozent niedriger als im restlichen Osten. "Ein Superstar in der ehemaligen DDR", sagte Oliver Holtemöller, Wirtschaftsprofessor in Halle. "Aber auch im Rest der ehemaligen DDR läuft es nicht schlecht, auch wenn das oft behauptet wird. In den letzten dreißig Jahren wurden große Fortschritte erzielt, beispielsweise in Bezug auf Lebensbedingungen, verfügbares Einkommen und Gesundheitsversorgung. Aber Jena fällt auf."

Stillgelegte Fabriken

Ganz anders hätte es in Jena sein können. Seit dem 19. Jahrhundert ist die Universitätsstadt dank des Linsenherstellers Carl Zeiss ein wichtiges Zentrum der optischen Industrie. Nach dem Zweiten Weltkrieg übertrugen die Amerikaner einen Teil dieses optischen Wissens und dieser Spezialisten nach Baden-Württemberg in der Bundesrepublik. Die Rote Armee zerlegte daraufhin ganze Fabriken, um sie als Entschädigung in die Sowjetunion zu transportieren.

In der DDR wurde die Firma Carl Zeiss als Staatsunternehmen wieder gegründet, um schnell zum größten Konglomerat des Landes zu werden. Nach dem Untergang der DDR war eine drastische Umstrukturierung von Jenas ganzem Stolz unumgänglich.

Ausländer zögern

Während es in anderen Teilen Ostdeutschlands immer noch Schauer oder gar Abneigung gegen Zuwanderung gibt, kann Jena nicht ohne Hilfe von außen leben, sagt Bürgermeister Thomas Nitzsche. "Wir können weder in Thüringen noch im übrigen Deutschland genügend gut ausgebildete Menschen finden. Wir müssen Leute im Ausland rekrutieren, angefangen in Ost- und Südosteuropa. "

Nitzsche merkt, dass Ausländer manchmal zögern, nach Ostdeutschland zu ziehen, besonders wenn sie eine dunkle Hautfarbe haben. "Die Menschen haben oft Bilder von rechtsextremen Gruppen gesehen und sind daher vorsichtig, hierher zu kommen." "Aber sie sind wirklich in Jena", sagt der Bürgermeister.

Verena Bytyqi, eine junge Ärztin aus dem Kosovo, die sich auf molekulare Medizin spezialisiert hat, fühle sich in Jena willkommen und würde gerne hier Arbeit finden, sagt sie in der Mensa ihrer Universität.

Eine iranische Kollegin, die ihr gegenüber sitzt, hat unterschiedliche Erfahrungen gemacht. Sie will ihren Namen nicht erwähnen - in ihrem Heimatland hat sie gelernt, mit Äußerungen in der Öffentlichkeit vorsichtig umzugehen.

"Die Leute starren mich hier an, sogar an der Universität, als ob ich nicht dazugehöre. Ich habe nie dieses Gefühl in Berlin oder Hamburg, aber in Ostdeutschland. Wenn mein Telefon klingelt, habe ich Angst davor, Blicke abzulehnen, wenn ich auf Persisch aufnehme. Ich beende meine Beförderung hier, aber ich bin froh, wenn ich in eine andere Stadt gehen kann. "

Eine weitere Gruppe von Migranten lebt seit letztem Jahr im Theater von Jena: das niederländische Theaterkollektiv Wunderbaum. Neben Rotterdam tritt die Gruppe auch in Jena auf. Oft geht es um Thüringen und die Außenwelt, wie das Deutschkurspiel, um das Erlernen einer Fremdsprache.

"Dieses Stück basiert auf unseren Erfahrungen mit Deutsch", sagt Bühnenbildner Maarten van Otterdijk. "Gleichzeitig ging es darum, wie schwierig es für einen syrischen Flüchtling ist, die Sprache zu lernen."

Jena ist mit seiner jungen, gut ausgebildeten Bevölkerung eine Art fortschrittliche Insel in Thüringen, so die Theatermacher. Manchmal finden auch Menschen außerhalb der Stadt den Weg zum Theater, sagt die Schauspielerin Pina Bergemann. "Unser in der DDR übliches Stück über Freikörperkultur hat ein breites Publikum angesprochen. Viele ältere Menschen kamen und fanden es schade, dass Nacktheit heutzutage mit Scham verbunden ist. Wir haben zum Beispiel eine Brücke von Jena zum Rest von Thüringen gebaut."